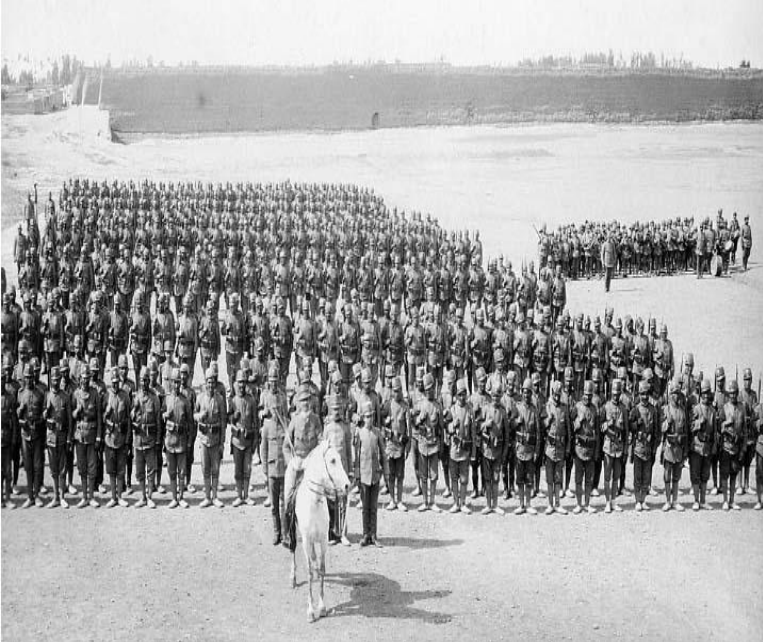

رسالة محمد

درس ۱۲:
در جست و جوی
پیشرفت و رهایی از سلطه
خارجی

اهداف درس : در جست و جوی پیشرفت و رهایی از سلطه خارجی

از شما دانش آموزان انتظار می رود پس از تدریس این درس به سوالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- شکست های نظامی و سیاسی از روسیه و انگلستان چه پیامدهای مثبتی داشت؟
- ۲- به چه دلایل عباس میرزا تصمیم به اصلاح امور کشور گرفت؟
- ۳- اقدامات عباس میرزا در جهت اصلاح امور کشور را نام ببرید.
- ۴- اقدامات مهم امیرکبیر پس از رسیدن به صدرلعظمی را بنویسید.
- ۵- اقدامات امیرکبیر در حوزه آموزش و تعلیم و تربیت را بنویسید.
- ۶- تاریخچه تشکیل مدرسه های جدید در دوره قاجاریه را توضیح دهید.
- ۷- در دوره قاجاریه بیگانگان چگونه سلطه اقتصادی بر ایران پیدا کردند؟ شرح دهید.
- ۸- قرارداد تالبوت (توتون و تنباکو) بین چه کسانی بود ؟ و چه محتوایی داشت؟
- ۹- نحوه لغو امتیاز تالبوت (توتون و تنباکو) را توضیح دهید.

شکست های سیاسی و نظامی از روسیه و انگلستان در دوره قاجار نتایج زیانباری
برای کشور ما داشت.

اما

ایرانیان را متوجه ارزش علم کرد و توانمندیهای صنعتی اروپاییان را آشکار ساخت.

برخی از سیاستمداران، اندیشمندان و عالمان دینی برای پیشرفت ایران به چاره جویی
پرداختند و برای حفظ استقلال و پیشرفت کشور خود کارهایی انجام دادند.

تلاش برای نوسازی و اصلاح امور کشور

عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی شاه و فرمانده لشکر ایران، در جریان جنگ با روسیه متوجه تأثیر علم و صنعت بر پیشرفت های نظامی آن کشور و دیگر کشورهای اروپایی شد.

او به این نتیجه رسید که تا **تغییراتی در جهت پیشرفت های علمی و صنعتی در ایران** ایجاد نشود، تعداد زیاد سپاهیان ایران و دلاوری و فداکاری های آنان، برای پیروزی کافی نیست.

سرکشی فتحعلی شاه از قشون ایران در جنگ با روس ها

یکی از اقدامات لازم برای پیشرفت ایران توسط عباس میرزا

فرستادن افرادی به انگلستان برای فراگیری علوم و فنون جدید.

این افراد برای تحصیل در رشته های فنی، نظامی و پزشکی به اروپا رفتند، به تدریج **زمینه** آشنایی ایرانیان را با دستاوردهای کشورهای اروپایی فراهم آوردند.

عباس میرزا همچنین برای آگاهی از کشورهای اروپایی، دستور داد کتاب هایی را در موضوع تاریخ آن کشورها به فارسی ترجمه کنند.

در آن دوره تازه صنعت چاپ به ایران راه یافته بود.

عباس میرزا در آستانه لشکرکشی برای دفاع از هرات که به اشغال انگلیس متجاوز درآمده بود، به طرز مشکوکی از دنیا رفت و فتحعلی شاه، پسرعباس میرزا - محمد میرزا- را به ولیعهدی برگزید.

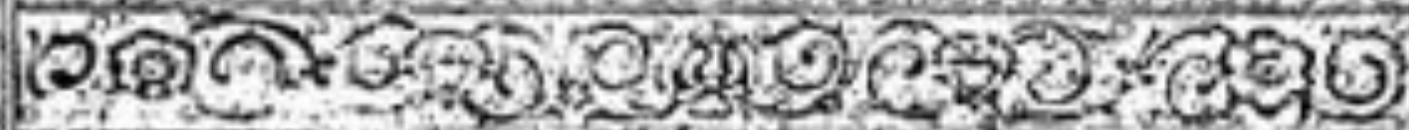

میرزا محمد صالح شیرازی کازرونی از نخستین دانش‌آموختگان ایرانی بود که توسط عباس میرزا، نایب‌السلطنه‌ی فتح‌علی‌شاه به اروپا فرستاده شده بود. می‌گویند پس از بازگشت میرزا صالح شیرازی از فرنگ، عباس میرزا از او دربارهٔ اوضاع اروپا پرسید و میرزا صالح از انتشار روزنامه برای او گفت.

عباس میرزا هم پس از آشنا شدن با روزنامه، گفت چرا ما نداشته باشیم و این‌گونه شد که اولین روزنامهٔ ایرانی به دستور او و با مدیریت میرزا صالح شیرازی در تهران منتشر شد.

روزنامهٔ «کاغذ اخبار» روی دو ورق بزرگ که یک روی هر ورق سفید بود چاپ می‌شد و گفته شده که چاپ آن کیفیت خوبی نداشته است.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

روزنامه اخبار و کلمات الخرافه طهران

از آنجا که بخت مغرب و شمس شانهایی مصروف بر بخت این عالم در عایای صادق این دولت این روزنامه ما را دوست داشته باشد
و استحضار و آگاهی آنرا از امور او اندو و قلیج نارید است لذا در هر حسب فرار و افوق و یوم عیند پنجم شهر ریح الاثانی اینست
فرار شد که بخت بیشتر امکام جایون و انبار و اند ممکن و غیره را که در این کار شروع شد و مبارک این روزنامه ما بهر کس که

میرزا تقی خان امیر کبیر یکی دیگر از کسانی بود
که در دوره قاجار، کارهای جدی و مؤثری برای
نوسازی و اصلاح امور ایران انجام داد.

ناصرالدین شاه در ابتدای سلطنتش، امیر کبیر را به
صدر اعظمی منصوب کرد و در اداره کشور به او
اختیار کامل داد.

در آن زمان حکومت قاجار با مشکلات بزرگی از این قبیل مواجه بود:

شورش در ایالت ها

دخالت های خارجی

خالی بودن خزانه

بی نظمی و اختلال امور کشوری و لشکری

امیر کبیر پس از برقرار کردن امنیت و آرامش، اقداماتی را برای نوسازی تشکیلات
حکومتی و مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی آغاز کرد.

توجه ویژه ای به حفظ استقلال کشور داشت.

در صدد قطع نفوذ دخالت های روسیه و انگلستان در کشور بود.

یکی از مهمترین اقدامات امیرکبیر، تأسیس مدرسه دارالفنون بود.

وی فرستادن دانشجو به اروپا را کافی نمی دانست، از این رو، تصمیم گرفت مدرسه ای به سبک مدرسه های جدید در ایران تأسیس کند تا تعداد بیشتری از ایرانیان علوم و فنون جدید را بیاموزند.

او همچنین دستور داد معلمانی از کشورهای جز روسیه و انگلیس (مثلاً از اتریش) برای تدریس در مدرسه دارالفنون استخدام شوند.

مدرسه دارالفنون مدتی پس از برکناری امیرکبیر و چند روز پیش از قتل او شروع به کار کرد.

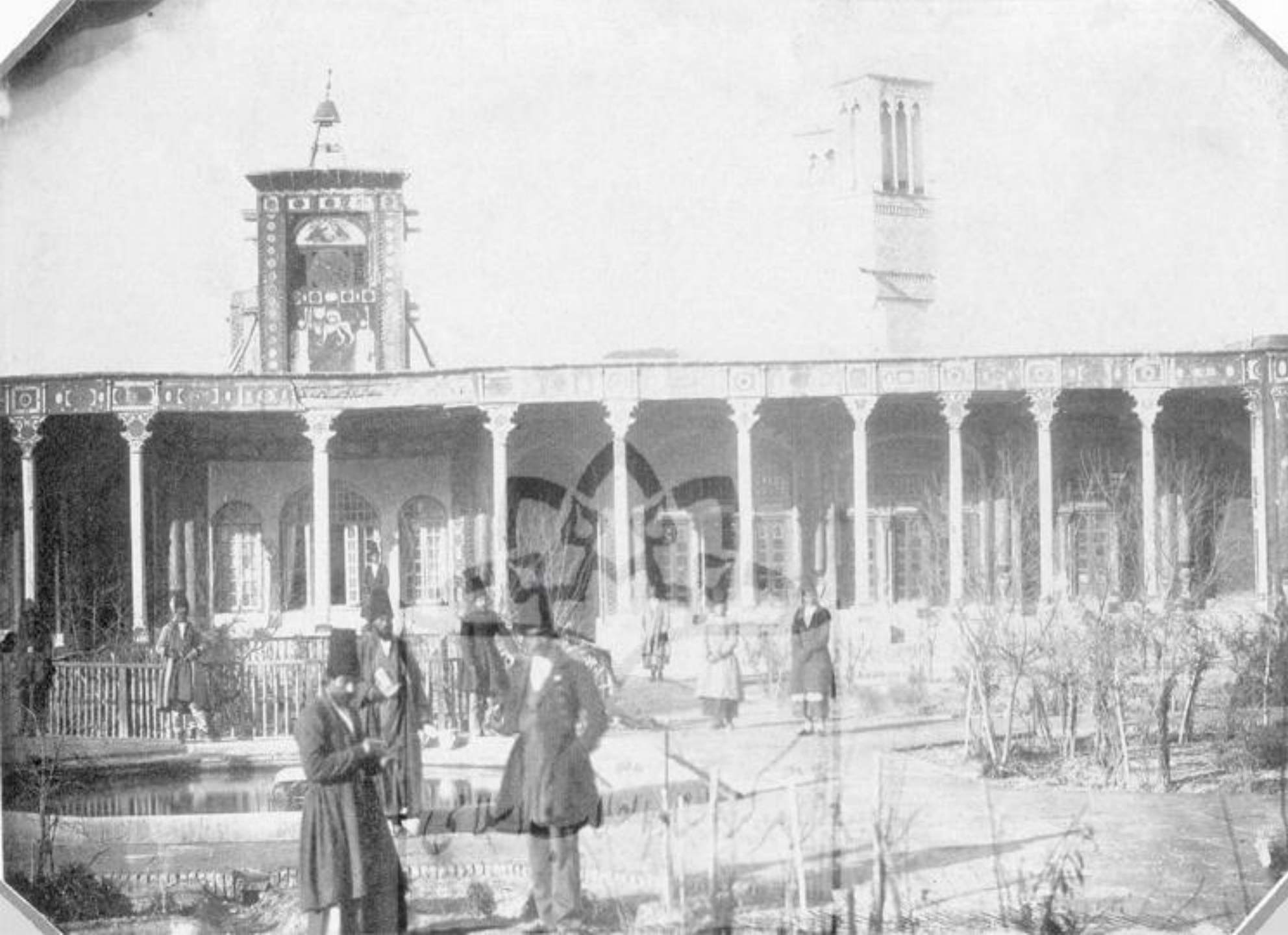
مدرسه دارالفنون نخستین مدرسه عالی یا دانشگاه ایرانی است که در سال ۱۲۶۸ ق افتتاح شد و بیش از صد دانشجو در رشته های مهندسی، پزشکی و جراحی، فیزیک، شیمی، داروسازی، معدن شناسی، توپخانه، پیاده نظام و سواره نظام در آن مشغول تحصیل شدند.

تاریخ و جغرافیا از جمله درسهای عمومی این رشته ها بود.

مدرسه دارالفنون

پروژه: مقام سازی مدرسه دارالفنون
کارفرما: اداره کل نوسازی مدارس استان تهران
مشاور: مهندسین گومرز کوره مهدیسین (تهران)
پیمانکار: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش
1- اداره کل نوسازی مدارس استان تهران
نظارت: مهندسین گومرز
2- میراث فرهنگی و گردشگری
پیمانکار: شرکت ساختمانی و مشاوره سازی درگاه

عمارت و حیاط
دارالفنون

از راست محمد حسین خان ادیب الدوله (ناظم مدرسه
دارالفنون) و سلطانعلی خان وزیر افخم (نخست وزیر و
وزیر کشور محمدعلی شاه قاجار)

میرزا ابوالحسن خان طبیب ، فرزند عبدالوهاب تفرشی
(معلم طب در دارالفنون)

جمعی از معلمین ایرانی

و خارجی و شاگردان

مدرسه دارالفنون در

اواخر دوره قاجاریه

عکس واقعی امیر کبیر
این عکس توسط ارنست
هولستر (مهندس آلمانی
و عکاس دوره قاجار)
گرفته شده است

نمونه دستخط امیر کبیر

دربار شوم
ساعتی که در ایوان منزل با همسرهای خود به مجلس لیبان
مشغولم خبر رسید که شاهنزاره موثق الدوله حاکم قم را که محرم
سیاه دارسای معزول کرده بودم به توصیه عمه خود با عاود کرده
و سخن نزل بر زبان رانده اند. فرستادم او را تحت الحفظ
بتهران بیاورند تا علمحضرت بداند که اداره امور مملکت
با توصیه عمه و خاله نمی شود.
زادگاه حضرت است. نص

امیر کبیر فامیل بازی را در آن دوره ریشه کن کرد تا
جائیکه در نامه ای به ناصرالدین شاه اینگونه نوشت:
الساعه که در ایوان منزل با همشیره همایونی به
شکستن لبه‌ی نان مشغولیم، خبر رسید که شاهزاده
موثق الدوله حاکم قم را که به جرم رشا و ارتشا
معزول کرده بودم به توصیه‌ی عمه‌ی خود ابقا فرموده
و سخن هزل بر زبان رانده‌اید. فرستادم او را
تحت الحفظ به تهران بیاورند تا اعلیحضرت بدانند که
اداره امور مملکت به توصیه‌ی عمه و خاله
نمی‌شود.

زیاده جسارت است، تقی

سرانجام، ناصرالدین شاه که با وجود ۵۰ سال حکومت ضعیف خود، عامل عقب ماندگی کشور شده بود، تحت تأثیر برخی توطئه چینی ها، دستور قتل امیرکبیر را داد و ایران را از خدمات ارزشمند او محروم کرد.

محل قتل امیرکبیر
حمام فین کاشان

محل قتل امير كبير
حمام فين كاشان

گسترش مدرسه های جدید

ایران در طول تاریخ مهد مراکز علمی بزرگ (نظامیه ها و دانشگاه های معروف مانند جندی شاپور) بوده است.

تولید علوم و فنون متعدد به دست مسلمانان ایرانی و غیر ایرانی،
مخصوصاً در زمان اوج تمدن اسلامی

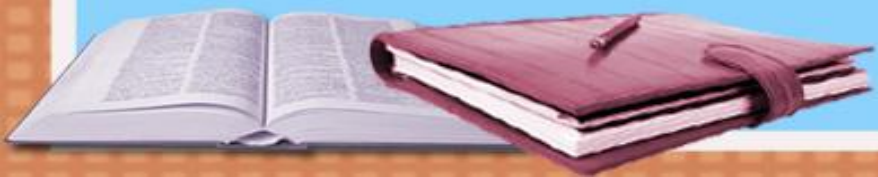
یکی از عوامل رشد علمی و صنعتی اروپاییان پس از قرن ۱۵:

آشنایی اروپاییان با گنجینه تمدن مسلمانان که غالباً به زبان های فارسی و عربی نگاشته شده بود.

ایران در دوره قاجار، به دلایل مختلفی از جمله **نالایق بودن برخی حاکمان**، شاهد **کندی و توقف رشد و نوآوری های علمی بود.**

نگاه برخی حاکمان داخلی و روشنفکران به پیشرفت های کشورهای اروپایی
در دوره قاجار

تلاش برخی کشورهای استعمارگر به دلیل منافع خود، برای تغییر روش های
تعلیم و تربیت در ایران

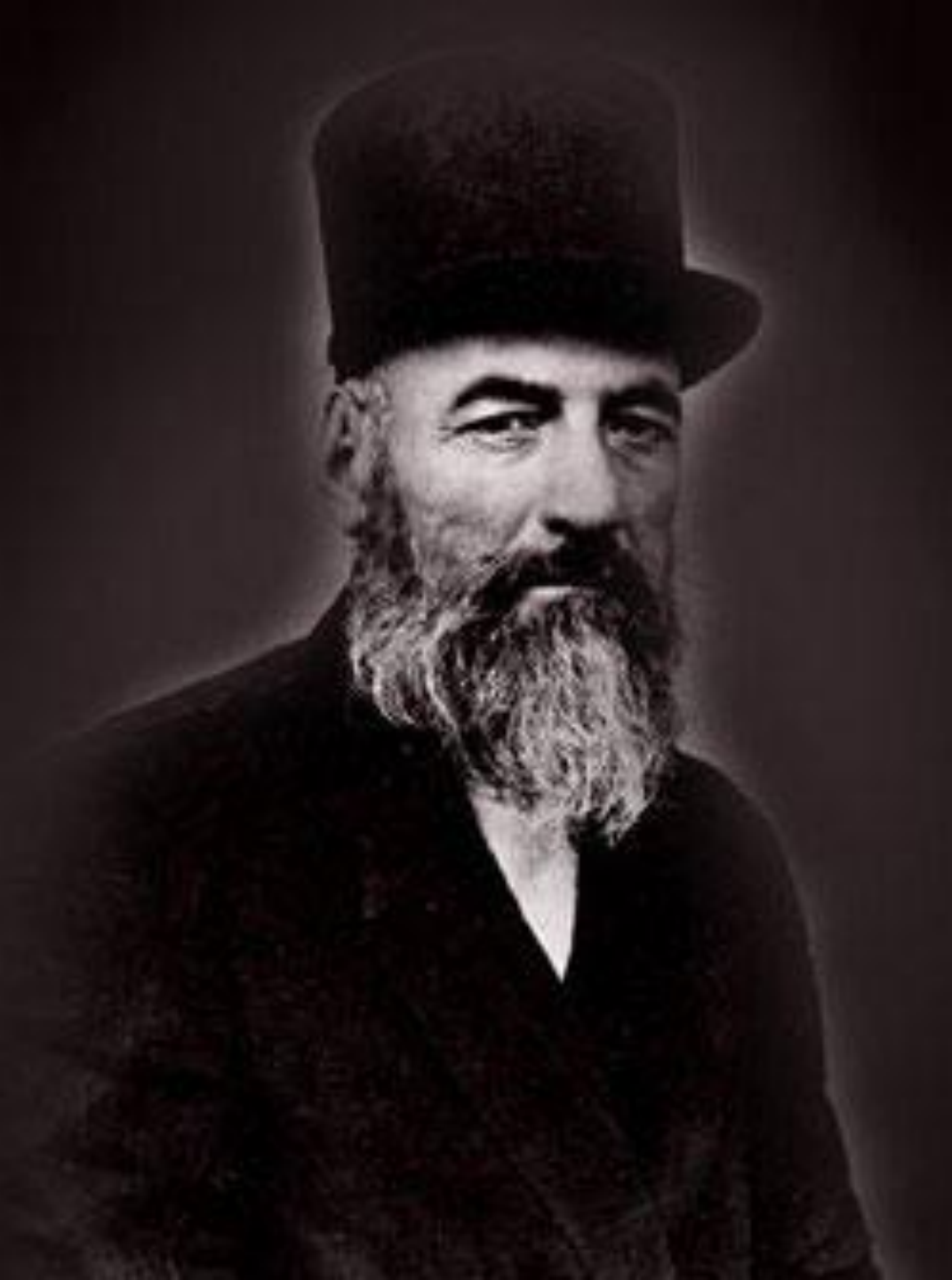

بتوانند نسل آینده ایران را مطابق برنامه های خود تربیت کنند

تصمیم بعضی افراد مانند **میرزا حسن رشديه** برای **تأسیس مدارس جدید**
در ایران بر اساس روش های جدید تعلیم و تربیت

بعضی از این مدارس تازه تأسیس شده، متناسب با فرهنگ اروپاییان
ساخته شده بود و تفاوت های جدی با سبک و فرهنگ تعلیم و تربیت در
ایران اسلامی داشت.

میرزا حسن رُشدیه

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
www.iichs.org

میرزا حسن رُشدیه
در کنار شاگردان

مدرسه رشديه تبريز

تندیس میرزا حسن
داخل حیاط مدرسه

میرزا حسن رشديه در سال ۱۲۶۸ خورشیدی به زادگاه خود تبریز بازگشت و در مسجدی در محله ششکلان تبریز ، مدرسه ای به شیوه جدید راه اندازی کرد که به دو زبان فارسی و ترکی آذربایجانی در آن تدریس می شد . تخته سیاهی جلوی شاگردان آویخت و الفبای آسان شده را به سرعت به آنها آموخت . از کتابهای آسان حکایت ها را خواند و نظم و انضباطی را در میان شاگردان حاکم کرد . پس از چندی تابلوی مدرسه رشديه را بر سر در مکتب خانه ششکلان تبریز آویزان کرد . گروهی از متعصبان و مکتب داران آن روز این شیوه نوین آموزشی را که با اصول قدیم آموزش متفاوت بود ، برنتافتند و هر روز علیه وی شایعاتی درست میکردند .

متحجّران ، زنگ مدرسه وی را ناقوس کلیسا می نامیدند و اعلام می کردند که کسانی که فرزند خود را به مدرسه می فرستند کافرند . رشديه برای آرام کردن اوضاع ، تصميم گرفت ديگر از زنگ مدرسه برای صف بستن استفاده نکند و به جای آن ، یکی از دانش آموزان ، با صدای بلند ، شعر زیر را که سروده خود او بود می خواند :

هر آنکه درپی علم و دانایی است بداند که وقت صف آرایي است

البته این کار نیز فایده ای نداشت و پس از آن برخی طلاب تحریک شده به مدرسه رشديه حمله کرده ، تابلوی آن را پایین آورده و تخته سیاه آن را آتش زدند و میرزا حسن رشديه را از مسجد ششکلان بیرون راندند .

میرزا حسن رشديه چندی بعد حياط مسجد شيخ الاسلام در تبريز را بازسازی کرده و اتاق های آن را سامان داد تا به عنوان کلاس درس از آن ها استفاده کند .

چندی نگذشت که وی تکفیر شد و فتوای انهدام مدارس جدید صادر شد . به دنبال آن عده ای به مدارس جدید حمله کردند و شروع به تخریب اموال مدرسه کردند ، دانش آموزان را زخمی کردند و حتی تنی چند از دانش آموزان نیز در این واقعه کشته شدند .

جالب اینجا بود که در هنگام تخریب یکی از این مدارس ، وی میخندید و می گفت :

(این جاهلان نمی دانند که با این اعمال نمی توانند جلوی سیل بنیان کن علم را بگیرند .

یقین دارم که از هر آجر این مدرسه ، خود ، مدرسه دیگری بنا خواهد شد . من آن روز

را خواهم دید .)

مبارزه با نفوذ و سلطه اقتصادی بیگانگان

کشورهای استعمارگر **روسیه و انگلستان** علاوه بر اینکه بخش های پهناوری از خاک ایران را از آن جدا کردند، برای **نفوذ اقتصادی** در کشور ما به **رقابت** پرداختند.

آنها در دوره ناصرالدین شاه به **امتیازهای اقتصادی** مهمی مانند:

تأسیس بانک، استخراج معادن نفت، بهره برداری از جنگل و شیلات در ایران دست یافتند.

صنعت و بازرگانی کشور ما با واگذاری این امتیازها آسب فراوانی دید.

شرکت های بازرگانی خارجی که به دنبال بازارهای مصرف جدید بودند، در بیشتر شهرهای ایران شعبه هایی تأسیس کردند و به خرید و فروش مشغول شدند.

این شرکت ها معمولاً کالاهای اروپایی را بدون پرداخت حقوق گمرکی یا با حقوق گمرکی بسیار ناچیزی وارد کشور می کردند.

تولیدکنندگان و بازرگانان ایرانی چون نمی توانستند با این شرکت ها رقابت کنند، روز به روز ضعیف تر و دچار ورشکستگی شدند.

عمارت بانک شاهنشاهی انگلیس در میدان توپخانه تهران

PHOTO. TEHRAN ET V.

PHOTO. TABESH

اسکانس های بانک شاهنشاهی

واگذاری امتیازهای اقتصادی به روسیه و انگلستان

موجب تسلط هر چه بیشتر بیگانگان بر منابع ثروت

مخالفت مردم با واگذاری برخی از امتیازها

رهبری اعتراض ها توسط روحانیون که از گروه های آگاه و مورد احترام و اعتماد جامعه ایران در عصر قاجار بودند.

نهضت تنباکو یکی از گسترده ترین جنبش های اجتماعی بود که در اعتراض به واگذاری امتیازهای اقتصادی به بیگانگان شکل گرفت.

نهضت تنباکو

در دورهٔ ناصرالدین شاه، توتون و تنباکو از عمده ترین محصولات کشاورزی ایران بود.

در آن زمان یک نفر انگلیسی به نام **تالبوت** با پرداخت رشوه به درباریان، امتیاز انحصاری خرید و فروش توتون و تنباکوی ایران را به مدت ۵۰ سال به دست آورد.

بر اساس این امتیاز:

✓ ایرانیان نمی توانستند توتون و تنباکوی خود را به کسی غیر از تالبوت بفروشند.

✓ تالبوت تعهد کرده بود که هر سال ۱۵۰۰۰ لیرهٔ انگلیس به همراه یک چهارم

سود سالانهٔ خود را به حکومت ایران پرداخت کند.

میهمانی مجلی که "جرالد تالبوت" به دیدار شاه آمد و پیشنهاد گرفتن امتیاز انحصاری خرید و فروش توتون و تنباکوی ایران را با ناصرالدین شاه مطرح کرد و شاه با دادن امتیاز موافقت کرد. در این عکس شاه ادوارد هفتم (نفر اول از چپ) و ملکه الکساندرا (نفر سمت راست ناصرالدین شاه) و تنی چند از اشراف زادگان در کنار ناصرالدین شاه قاجار دیده می‌شوند.

مردم و به ویژه بازرگانان با آگاهی از نتایج زیان بار اقتصادی این امتیاز، در شهرهای مختلف شروع به اعتراض و مخالفت کردند.

روحانیون در صف مقدم این اعتراض قرار گرفتند و خواهان لغو امتیاز تنباکو شدند.

ناصرالدین شاه به خواسته مخالفان اعتنایی نکرد.

آیت الله میرزا حسن شیرازی، مرجع تقلید شیعیان در سامرا، در حمایت از نهضت، استفاده از توتون و تنباکو را حرام اعلام کرد.

این حکم شرعی سبب شد که مردم و حتی کارکنان کاخ ناصرالدین شاه، قلیان ها را بشکنند و از مصرف توتون و تنباکو خودداری کنند.

با اوج گرفتن نهضت، ناصرالدین شاه مجبور به لغو امتیاز و پرداخت غرامت و خسارت به تالبوت شد.

نهضت تنباکو نخستین حرکت جدی مردم ایران برای رهایی از نفوذ و سلطه خارجی و ایستادگی در برابر ستم داخلی بود.

پیروزی این نهضت، حس اعتماد به نفس و روحیه مقاومت و مبارزه را در مردم تقویت کرد.

فرمان لغو امتیاز توتون و تنباکو

بر حسب امر قدر قدر بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی روحنا و روح العالمین فداء ابلاغ می شود. بنا به مرحمت و رأفت همایونی نسبت به عموم ممالک محروسه بعد از اینکه معلوم شد که عمل انحصار تنباکو و منوبیل آن بر عموم اهالی قدری شاق است و از خاکبای اقدس همایون مستدعی معافی و موقوفی آن شدند برای آسایش خاطر عموم اهالی و رعایا و تکمیل مزید دعاگویی وجود مبارک این انحصار را در تمام ممالک محروسه ایران از امروز موقوف و متروک فرمودند و ضرر و خسارت کمپانی را از مقرر دیگری معین و مقرر خواهند فرمود که به مرور به کمپانی پرداخته خواهد شد. از تاریخ این تلگراف به بعد عموم اهالی از علما و اعیان و تجار و عموم اطلاع می دهد که تنباکو و توتون و عموم اجناس دخانیه خودشان را به هر کس و به هر قیمت و هر نحو که میل خودشان باشد بیع و شری نمایند و ابتدا به مأمورین و کسان اداره دخانیه اگرچه رئیس آنها یقیناً اطلاع داده است شما هم اطلاع بدهید که حکم از این قرار است و ضمناً به موجب امر همایونی روحنا فداء تأکید می شود مبادا نسبت به مأمورین آنها خلاف قاعده

و خلاف احترامی شود که موجب تنبیه و سیاست شدید خواهد شد. مردم هم خودشان را از این زحمت و تحمیل آسوده دانسته به دعاگویی وجود مسعود همایونی و به شکرگزاری مراجع کامله همایون خسروانه بیفزایند و بعضی حرکان جاهلانه را به کلی موقوف نمایند و عرایض شکرانه علمای اعلام به خاکبای مبارک برسد. به تاریخ ۱۷ شهر جمادی الاولی ۱۳۰۹

امین السلطان [صدر اعظم]

۲

از تاریخ تلگراف در دولت علییه

از تاریخ

مستند

نوع	عدد کلمات	تاریخ اصیل مطلب	اطلاعات
		روز	ساعت

که این امر به منظور تخفیف شبه مملکت باشد در بدست گرفتن این طرف رکنیک به منظور است رعایت دولت فدرال از صدای این طرف مازون و حوز ز فودنه همیشه موافق جهت نامه اقا حضرتی و صحیح شاه و حضرت که رفیق می باشد در این طرف و بر نوع تجارت رکنیک بیشتر است و بر از این طرف مازون و حوز ز فودنه همیشه موافق جهت نامه اقا حضرتی و صحیح شاه و حضرت که رفیق می باشد در این طرف قاعده اول که پیش از این است که اولاً این طرف است و بر از این طرف مازون و حوز ز فودنه همیشه موافق جهت نامه اقا حضرتی و صحیح شاه و حضرت که رفیق می باشد در این طرف این امر که ام کارزاره نیست فرسخ و تجارت و می که کرانها از صدای این طرف است که در ایران می باشد و البته این طرف در این طرف است و بر از این طرف مازون و حوز ز فودنه همیشه موافق جهت نامه اقا حضرتی و صحیح شاه و حضرت که رفیق می باشد در این طرف

Handwritten text in Persian script, likely a religious or legal ruling. The text is written in a cursive style on a light-colored background. The visible text includes:

بسم الله الرحمن الرحيم
در حکم مقرر شده است که مصرف
توتون و تنباکو حرام است.

آیت الله میرزای شیرازی و فتوای تحریم توتون و تنباکو

آیت‌الله میرزا محمدحسن شیرازی هنگام اقامه نماز جماعت در عراق

پاکستان

